
ILLARGIA TA LURRA

Oraintsura arte, Pluton'en ondoan Karonte aurkitu-arte, iretargia izan da izarbel-ondorik edo sateliterik aundiena.

Oraintsu jakin da illargia nondik sortua dan: Lurrak asteroide aundi baten golpea artu eban eta zati bat urrindu jakon: Illargia. Orregaitik lurrak eta iretargiak gai bardiñak daukez.

Lurretik illargira 384.000 km. dagoz eta beti aurpegi bat erakusten dausku, atzeko alde ez dogu inoz ikusi.

Oraintsu esan da izotza dagoala illargiaren polo edo ardatz.ertzetan (1998) baiña itxura baten leorra da. Ura ba'lego errezagotz litzake an talde bat bizi izaten ezartea.

Galileo'k illargiko leun-une aundiai itxasoak deritxe, baiña ez uste izan lurreko itxasoan antzik daukenik: 1632n. urtean berak esan eban leun-uneak zirala. Baiña gaur be itxasoan izenak daukez: "Mare serenitatis", "Oceanus procellarum" edo koperniko, Kepler naiz Ticho sumendi agoak.

Itxaso oneik dira illargiko zati bat, beste bat dira sumendiak.

Zer-ikusi asko dagoz or izar-zaleentzat eta teleikuskin txikiak baiño ez dira bear.

Iretargiak bere illea dauka, 29,5 egunekoa. Iretargi barri batetik urregora arteko bitartea da: Barria, ilgora, osoa ta ilbera. Fase oneik sortzen dira eguzkiak zein zati argitzen dauan ikusita.

...

Lurrak eragin bi dauz, bata bere buruari biraka edo errotaziñoa (24 orduan) eta ortik sortzen dira gure gabak eta egunak; eta bestea bide-egillea edo traslaziñoa eta ortik sortzen dira 365'25 egun eta lau urte-arokak. Au eguzkiaren inguruan bira osoa da. Emen orduko 100 000 km egiten dauz lurrak eta 910 milloki km egiten dauz. Elipse baten marrazkia dauka bide orrek.

Lurrak bere bidea egiteko erlojuaren aurkako bidekeria artzen dau eta bide orreri eliptika deritxo eta onen antzeko bidea, aundiagoa eta txikiagoa egiten dabe beste izarbelak.

Bide orretatik sortzen dira lau urte-arokak: Negua, udabarria, udea, udagoiena. Orrek sortzen dira lurraren ardatza ez dagoalako artez eliptikaren gainean. 23'5 graduko okerra dauka eta oker onek egiten dau eguzkiaren argia ta beroa zuzen edo alboz etortea eta toki bakoitxean otza edo beroa izatea.

OLAZAR'tar Martin'ek

KALAGURRI

Erromatarrak izan genduzan artu-emonak naikoa onak izan ziran, batez be mendietatik albora bizi ziran euskaldunak, Naparroa'ko Erribera'koak esaterako. Onei "Ager vasconun" edo euskaldunen soloak esaten jaken, besteai "saltus vasconun" edo euskaldunen basoak. Laburragoak ziran azkenengo oneikaz izan ebezanak.

Toki batzutan erromatarrak aurean erabilten ebezan keltak eta onei kentzen eutseena, euskaldunai emoten eutseen, orrelan jazo zan, esaterako, Berriaga mendiko gotor-lerkuagaz.

Artu-emon orreik asko ugaritu ziran erromatarrak gudari euskaldunak urte guztietan euren gudarostera sartzen ebezalako eta inoz izan dira gudari euskaldunak enperadorearen zaintzaille be.

Baiña erromatarren jakintza ondoen sartu zan lekua Kalagurri, gaurko "Calahorra" izan zan. "Kala" arabeen berbea da (Calatayud, Calazaite...) eta "urri" euskaldunen "uri".

Kalagurri onetan erromatarrak euskaldundu egin ziran, esaterako Kintiliano ospetsua, Martzial, Prudentzio... eta euskaldunak erromatartu, esaterako Jaka'ko San Lorentzo'ren sendia.

Ortik be sartu zan gure artera Jesukristo'ren barri ona, naizta askoz lenago, II gizaldian iparraldeko Elusa'n goi-gotzaiña egoan eta orretarako beste gotzain batzuk inguruan izan bear.

Izan ziran martiriak Euskalerrian, baiña ez inoz Euskaldunak erailak, erromatarrak erailak baiño, esaterako Emeterio ta Zeledonio santuak. Dezio inperatorearen aldiaren batez be.

OLAZAR'tar Martin'ek